

1. Obesitas, ondervoeding en klimaatverandering: gemeenschappelijke oorzaken en oplossingen

Door Dr. Stefanie Vandevijvere, Senior onderzoeker voeding en gezondheid bij Sciensano (Wetenschappelijk Instituut voor Volksgezondheid); co-auteur van het rapport "The Global Syndemic of Obesity, Undernutrition, and Climate Change" gepubliceerd in The Lancet in 2019

De drie pandemieën - obesitas, ondervoeding en klimaatverandering - treffen de meeste mensen in alle landen en regio's ter wereld. De beleidsacties genomen door nationale overheden over de laatste decennia om deze pandemieën apart aan te pakken zijn traag en ontoereikend geweest. 'Double-duty' of 'triple-duty' acties, gericht op het heroriënteren van voedsel- en landbouwsystemen, transportsystemen en landgebruik zullen nodig zijn, zowel op lokaal, nationaal als internationaal niveau om de synergie¹ van pandemieën aan te pakken.

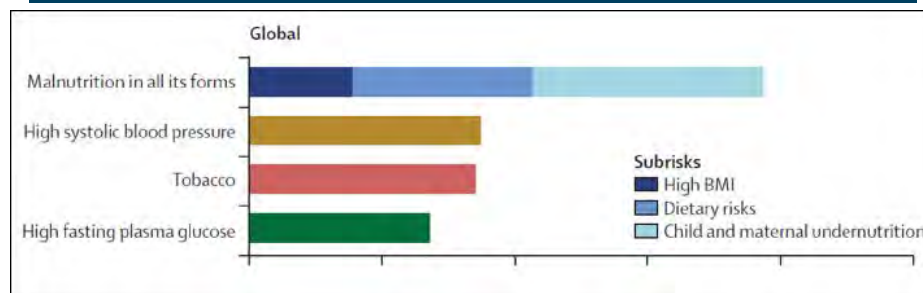
1 "Het rapport waarop dit artikel gebaseerd is verwijst naar een "syndemic" of "syndemie". Syndemie is een concept dat wordt gebruikt in de volksgezondheids- en sociale gezondheidswetenschappen en door medische onderzoekers om te verwijzen naar de gevaarlijke interactie van twee of meer ziekten in een bevolking en die leidt tot slechtere gezondheidsresultaten. De term werd gevormd door het verenigen van "synergie" (de interactie of samenwerking van twee of meer entiteiten) en "-emie" (dat gebruikt wordt voor de vorming van woorden die op bloed betrekking hebben).

Malnutritie in al zijn vormen, met inbegrip van ondervoeding, obesitas en andere voedingsrisico's voor chronische ziektes, is veruit de grootste oorzaak (19% van de totale ziektelast wereldwijd; Figuur 1) van een slechte gezondheid en vroegtijdige sterfte wereldwijd².

In de nabije toekomst zullen de gezondheidseffecten van de klimaatverandering deze ziektelast nog aanzienlijk verhogen. Net zoals obesitas en ondervoeding, kan de klimaatverandering ook gezien worden als een pandemie (i.e. wereldwijde epidemie), vanwege de grote invloed ervan op de gezondheid van de planeet.

Figuur 1 :

Internationale ziektelast door malnutritie in al zijn vormen (in vergelijking met de ziektelast van andere grote bijdragers)

Bron : Merrill Singer, les syndémies et la santé, juin 2020, <https://definingmomentscanada.ca>

2 Alle gegevens in dit artikel zijn afgeleid van het volgende rapport: Swinburn et al (2019). The Global Syndemic of Obesity, Undernutrition,

and Climate Change: The Lancet Commission Report. 393(10173):791-846.

EFFECTEN VAN OBESITAS, ONDERVOEDING EN KLIMAAT-VERANDERING OP GEZONDHEID EN OMGEVING

Deze drie pandemieën - obesitas, ondervoeding en klimaatverandering - treffen de meeste mensen in alle landen en regio's ter wereld. We kunnen spreken van een synergie van pandemieën die samen voorkomen in tijd en plaats en gemeenschappelijke onderliggende oorzaken delen.

Bijvoorbeeld, onze huidige voedsel-systemen veroorzaken niet alleen obesitas, door een stijging in marketing en consumptie van ultrabewerkte voedingsmiddelen, en ondervoeding, maar genereren ook tussen 21-37% van de broeikasgasemissies (IPCC 2019), en de productie van vee is goed voor meer dan de helft daarvan. Door auto's gedomineerde transportsystemen³ ondersteunen fysieke inactiviteit en een grotendeels sedentaire levensstijl en genereren tussen de 14% en 25% van de broeikasgasemissies. De onderliggende oorzaken van deze synergie van pandemieën zijn zwakke politieke systemen, het onbetwiste economische streven naar groei van het Bruto Binnenlands Product en de krachtige commerciële stimulatie van overconsumptie.

De maatschappelijke kosten van de synergie van pandemieën zijn om-

3 GIEC 2019

vangrijk en treffen armere mensen en arme landen in hogere mate.

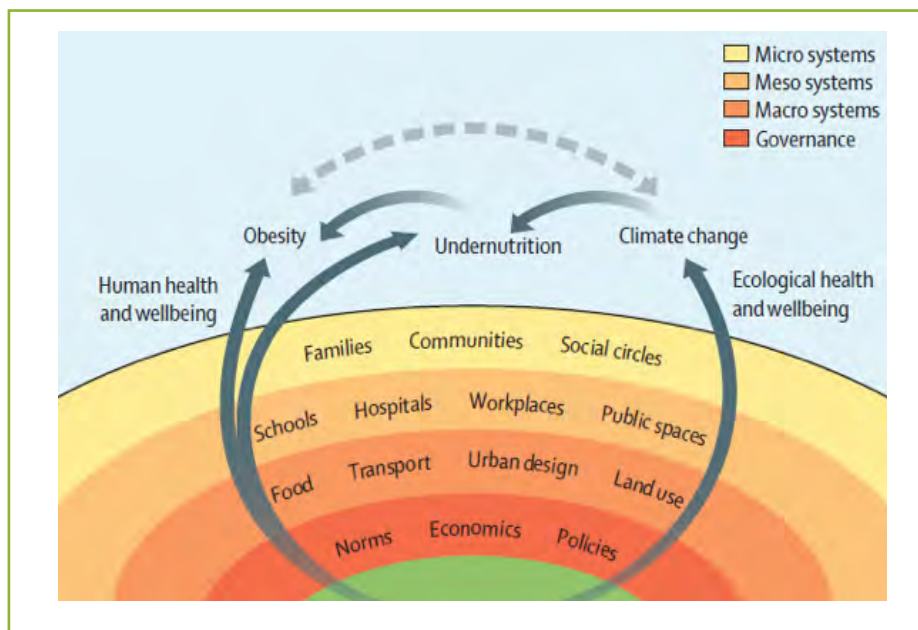
1. Obesitas: Overgewicht treft meer dan 2 miljard mensen wereldwijd en is goed voor ongeveer 4 miljoen sterfgevallen per jaar. De huidige geschatte economische kosten van obesitas zijn ongeveer 2,8% van het globale Bruto Binnenlands Product.
2. Ondervoeding: In Azië en Afrika kost ondervoeding 4-11% van het Bruto Binnenlands Product. In 2017 waren er 155 miljoen kinderen te klein voor hun leeftijd en 52 miljoen kinderen hadden een te laag gewicht voor hun lengte. Twee miljard mensen lijden bovendien aan tekorten aan micronutriënten en 690 miljoen mensen waren chronisch ondervoed in 2019⁴.
3. Klimaatverandering: Schattingen van de toekomstige economische kosten van de klimaatverandering waren 5-10% van het mondiale Bruto Binnenlands Product, inclusief de kosten.

4 FAO, FIDA, UNICEF, PAM et OMS. 2020. Résumé de L'État de la sécurité alimentaire et de la nutrition dans le monde 2020. Transformer les systèmes alimentaires pour une alimentation saine et abordable. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/ca9699fr>

GEMEENSCHAPPELIJKE DRIJFVEREN VAN OBESITAS, ONDERVOEDING EN KLIMAAT-VERANDERING

Figuur 2 laat de gemeenschappelijke drijfveren van de synergie van pandemieën zien. Zo zal de klimaatverandering ondervoeding doen stijgen door een toename in voedselonzekerheid, extreme weersomstandigheden, droogtes en verschuivingen in de landbouw. Verder is geweten dat ondervoeding bij foetussen en zuigelingen het risico op obesitas bij volwassenen verhoogt. De gevolgen van de klimaatverandering voor obesitas en vice versa zijn momenteel nog onzeker. Acties die de onderliggende systemen (zoals voeding, transport, landgebruik, ruimtelijke ordening) heroriënteren, bijvoorbeeld landbouwbeleid om zowel gezondheid als duurzaamheid te stimuleren, zullen nodig zijn om de synergie van pandemieën aan te pakken.

Figuur 2 : Synergie van drie pandemieën: obesitas, ondervoeding en klimaatverandering

DOUBLE-DUTY EN TRIPLE-DUTY BELEIDSACTIES

De beleidsacties genomen door nationale overheden over de laatste decennia om obesitas, ondervoeding of klimaatverandering apart aan te pakken zijn traag en ontoereikend geweest. Deze inertie van het beleid heeft verschillende oorzaken en komt onder andere voort uit de terughoudendheid van beleidsmakers om een effectief beleid te voeren, krachtige oppositie door gevestigde commerciële belangen, en onvoldoende vraag naar verandering door het publiek en het maatschappelijk middenveld. Ondervoeding neemt veel te langzaam af om de wereldwijde doelstellingen te halen, geen enkel land heeft zijn obesitas-epidemie kunnen terugdraaien en alomvattende

beleidsacties om de klimaatverandering aan te pakken zijn amper begonnen.

Acties die de onderliggende maatschappelijke, politieke, sociaaleconomische en commerciële drijfveren van de synergie van pandemieën aanpakken zijn nodig. Veel van de huidige internationale aanbevelingen om obesitas en ondervoeding te verminderen zijn ook gunstig voor klimaatverandering mitigatie en aanpassing, en vice versa. Deze worden dan 'double-duty' of 'triple-duty' acties genoemd omdat ze meerdere pandemieën tegelijk kunnen beïnvloeden. Dergelijke acties, die gericht zijn op het heroriënteren van voedsel- en landbouwsystemen, transportsystemen en landgebruik moeten idealiter zowel op lokaal, nationaal en

internationaal niveau plaatsvinden. Enkele voorbeelden worden gegeven in Tabel 1.

In vergelijking met acties die het individu responsabiliseren via gezondheidsbevorderingsprogramma's of dienstverlening in de gezondheidszorg is het implementeren van beleid of acties om de diepere drijfveren aan te pakken politiek moeilijker te bereiken, maar de uitvoering ervan is essentieel voor transformatieve, systemische veranderingen. Naast nationale en lokale overheden, kunnen ook de civiele maatschappij, financierders en internationale organisaties verschillende acties ondernemen om de synergie van pandemieën aan te pakken (Tabel 2).

TABEL 1

'Double' en 'Triple' duty acties om de synergie van pandemieën aan te pakken

BELEIDSACTIE	ONDERVOEDING	OBESITAS	KLIMAATVERANDERING
Vleesconsumptie verminderen (via taks, labeling, campagnes, etc.)	Meer land voor efficiënte, duurzame landbouw	Gezondere voedingspatronen om kanker en hart – en vaatziekten te voorkomen	Lagere broeikasgasemissies via de landbouw
Aanbevelingen voor duurzame en gezonde voedingspatronen ontwikkelen en implementeren	Stijging in vrouwen die borstvoeding geven, gemakkelijkere toegang tot gezonde voeding	Gezondere voedingsproducten promoten en ongezondere producten afraden	Gedaalde vraag naar minder duurzame voedingsmiddelen
'Recht op welzijn' wetgeving	Voedselzekerheid voor iedereen	Restricties op marketing voor ongezonde voedingsmiddelen en substituten voor moedermelk	Rechten het kind respecteren en rekening houden met van toekomstige generaties in het beleid
Beperken van commerciële invloeden op ontwikkeling van beleid (i.e. belangenconflicten)	Reductie van corruptie en armoede	Verminderde oppositie tegen aanbevolen beleidsopties om een gezondere voedingsomgeving te creëren	Verminderde oppositie tegen aanbevolen beleidsopties om uitstoot van broeikasgassen te verminderen
Verduurzaming van transportsystemen (via infrastructuur, taks, campagnes, etc.)	Goedkoper transport, betere toegang tot gezonde voeding voor kwetsbare groepen	Meer fysieke activiteit, minder sedentair gedrag	Lagere uitstoot van broeikasgassen door transport

TABEL 2

Acties voor verschillende actoren om de synergie van pandemieën aan te pakken

LOKALE EN NATIONALE OVERHEDEN

- De armoede en ongelijkheden verminderen op nationaal niveau om de tol van de synergie van pandemieën, die een onevenredig groot effect heeft op meer kwetsbare mensen en arme landen, terug te dringen. Het implementeren van doelstelling 1 (SDG1) van de duurzame ontwikkelingsdoelen is hierbij cruciaal.
- Het volledig implementeren van de mensenrechtenverdragen om kwetsbare bevolkingsgroepen te beschermen, en om acties te ontwikkelen om een gezonde en actieve omgeving voor alle mensen te creëren. De in het internationaal recht erkende rechten, waaronder het recht op gezondheid en het recht op voedsel, culturele rechten, de rechten van het kind, en het impliciete recht op een gezonde omgeving, in nationale grondwetten opnemen onder het verenigende concept van het 'recht op welzijn'.
- De invloed van commerciële belangen bij de ontwikkeling van beleidsacties verminderen om overheden in staat te stellen om beleid uit te voeren in het belang van de volksgezondheid, de gelijkheid en de duurzaamheid van de planeet.
- Het elimineren van subsidies voor producten die bijdragen aan de synergie van pandemieën (vb. bestaande overheidssubsidies voor rundvlees, zuivel, suiker, mais, rijst en tarwe; de subsidies voor fossiele brandstoffen) en deze heroriënteren voor duurzame landbouw en energie en duurzame transportmiddelen en gezonde voedingsproducten.
- De consument duidelijk informeren over de gevolgen voor de gezondheid en het milieu van voedselproducten om geïnformeerde keuzes mogelijk te maken.
- De kosten van schade aan de gezondheid en het milieu als gevolg van bedrijfsprocessen en producten direct in rekening brengen in plaats van deze door te schuiven naar de belastingbetalers of toekomstige generaties.

CIVIELE MAATSCHAPPIJ

- Civiele coalities opzetten om te pleiten voor specifiek beleid, zoals gezonde voeding op scholen, infrastructuur voor openbaar vervoer, het inperken van commerciële invloeden op de beleidsvorming en het opnemen van wetgeving op het gebied van mensenrechten.
- Het opvolgen en in kaart brengen van acties van verschillende actoren om verdere acties te stimuleren.

FINANCIERDERS

- Gebruik van ontwikkelingshulp en leningen als een mechanisme om 'double duty' of 'triple duty' acties aan te moedigen.
- Ontwikkeling van een wereldwijd "Voedselonds" ter ondersteuning van de inspanningen van maatschappelijke organisaties om de druk op te voeren om gezonde, duurzame en rechtvaardige voedselsystemen te creëren.
- Oprichting van een 'Zeven Generaties Fonds' op basis van het Iroquois-concept zodat kennis van inheemse volkeren in rekening kan worden gebracht in ontwikkeling van beleid om gezondheid, gelijkheid en duurzaamheid van het milieu te bevorderen.

INTERNATIONALE ORGANISATIES

- Een kaderverdrag inzake voedselsystemen opstellen als alomvattend, juridisch kader om nationale overheden te stimuleren om voedselsystemen te creëren die gezondheid, gelijkheid, en een duurzaam milieu bevorderen. Een dergelijk verdrag moet belangenconflicten van grote levensmiddelenbedrijven aanpakken, gelijkaardig aan het Verdrag inzake de bestrijding van tabaksgebruik (FCTC).